

Міністерство освіти і науки України

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

УСТАНОВА АДУКАЦЫИ «ВІЦЕБСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСИТЭТ
ІМЯ П. М. МАШЭРАВА» ГІСТАРЫЧНЫ ФАКУЛЬТЭТ

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ,
ПРАВОВИЗНАВСТВА ТА СУСПІЛЬСТВОВИЗНАВЧИХ
ДИСЦИПЛІН**

Випуск 12

Харків – 2020

Рецензенти:

Богдашина О. М., доктор історичних наук, професор кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Кравченко О. В., кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Харківської академії залізничного транспорту;

Рябовол Л. Т., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Рябченко О. Л., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

*Затверджено редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
протокол № _____ від _____ 2020 р.*

Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін»
/ [упоряд. Г. Г. Яковенко]. – Х., 2020. – 138 с.

*Вороніна М. С., кандидат історичних наук,
доцентка, доцент кафедри всесвітньої
історії Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди;
Козир Ю. Г., учитель математики і фізики
ХЗОШ № 76*

ІСТОРИЧНЕ МІСЦЕ ЖІНКИ У ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ФІЗИКИ

Менше ніж десятиріччя тому розпочалася кампанія з популяризації фемінітивів у назвах професій. Безперечно, успішні зміни в суспільному житті відбуваються саме на його ж і запит, у ЗМІ та у профеміністичному середовищі вже декілька років почали активно використовувати жіночий рід щодо назв професій. Для повної інституалізації залишалось тільки закріпити ці гендерні зміни законодавчо, що і відбулося 25 серпня 2020 року, коли міністр економіки Ігор Петрашко підписав наказ «Про затвердження зміни №9 до національного класифікатора» від 18.08.2020, яким дозволив за бажанням використовувати фемінітиви, документ оприлюднений на сайті Мінекономіки [1].

Таким чином, у нас сьогодні вже є тепер термін «фізикиня» і виникає питання: а чи багато жінок ми можемо так назвати, тим більше записати до «трудової книжки» саме так? Профорієнтація достатньо серйозно починається зі шкільних років і однією з її форм є шкільний підручник, де ще з I ступені в закладі освіти починають знайомити за допомогою малюнків із професіями. На сьогодні, більшість наочного матеріалу більш-менш уже гендерно збалансовано, тому є сенс проаналізувати зміст підручників із фізики, причому спрямувати дослідницькі лінзи на таку міждисциплінарну деталь як історичні постаті в даній науці. Бо ця підсвідома суто чоловіча картинка ніби табує затребувану спеціальність для одного з гендерів. Як зазначає сучасна фізикиня: «Звісно, мені було страшно. Адже в історії не так багато

прикладів успішних жінок у фізиці. Та і взагалі у точних науках. Звісно, цьому є певні історичні причини. Але все одно здавалося, ніби ось їх мало, і я нікуди не проб'юсь» [2]. За часів незалежності нашої країни історичними питаннями в курсі фізики середньої загальноосвітньої школи займався фундаментально лише М.В. Головко [3]. А от гендерні аспекти частково вже розглядались у попередній розвідці авторів [4]. Мета даної статті з'ясувати: чи можлива профорієнтація школяр(ів)ок щодо спеціалізації із фізики завдяки коротким історичним описам у часи достатнього світового попиту на неї, а також актуалізації запиту на природничі науки, STEM- освіту і чи ні присутня тут гендерна стратифікація [5] в українській освіті?

Як уже зазначалося в попередній подібній розвідці: «На чотири підручника з фізики єдине жіноче фото – це М. Скловська-Кюрі в 9 класі, решта чоловічі, причому іноді жодного відношення до теми параграфа не мають» [6-9; 4, с. 19]. Тобто школярі та школярки підсвідомо сприймають професію фізика як суто чоловічу: бо фактично за всю «історію» була лише одна фізикиня й то в позаминулому столітті. Звідси з'являється стереотип: фізика – не жіноча професія. І навіть у 2020 році ми знаходимо цьому підтвердження в інтерв'ю фізикині Тетяни Удот, аспірантки в Університеті Фрайбурга, у лабораторії біота нанофотоніки: «Хоч родина мене і підтримувала, але і коментарі про те, що краще б я була лікаркою, бо це охайніша жіноча професія, теж лунали. Були люди,

які казали: «О, у фізиці багато хлопців, принаймні заміж вийдеш!». [2]

В ідеалі, щоб відповідати запитам патріотичного виховання, то, звісно потрібні згадки про фізикинь-українок, які, насправді є навіть на просторах української вікіпедії, утім позитивна гендерна дискримінація все ж таки на сторінках шкільних підручників недоречна, оскільки переконливих нововведень вони не досягли.

Можливо, визначних фізикинь об'єктивно немає, тому в працях, навіть багатомовних, із біографій фізиків ми не знаходимо жодного жіночого маркера в переліку імен [10]? Але ж ми там не знаходимо й славнозвісну Марію Склодовську-Кюрі, тому, все ж таки мова йде про гендерно не збалансовані історичні праці, що мали б прийти на допомогу укладачам підручників із фізики.

До того ж, ще з 1901 року в світі вже існує інша «шкала» визнання, причому щодо фізики, формально, найвизначніша: коли в 1895 році Альфред Нобель склав заповіт, згідно з яким, весь його величезний спадок поділявся на п'ять рівних частин винагороди за видатні наукові дослідження та революційні винаходи, першою галуззю була призначена саме фізика! Наврядчи хтось сьогодні буде заперечувати вагомість внеску нобелівсько(го)ї лауреат(а)ки в світову науку і ставити під сумнів їх право на згадку в шкільних підручниках із фізики. На 2020 рік нобелівську премію з фізики отримали четверо жінок: в 1903 році – М. Склодовська-Кюрі (1887-1934, Франція), в 1963 році – Марія Гепперт-Маєр (1906-1972 США), в 2018 році – Донна Стрікланд (1959, Канада), в 2020 році – Андреа Гез (1965, США) [11.] Слід зазначити, що дану премію не дають, так би мовити, по свіжих слідах: мають пройти певні роки, за які винахід повинен спонукати до подальших досліджень у даній сфері. Приміром, Марія Гепперт-Маєр, яка народилася в польському місті Катовіце, що на той момент входило до Німецької імперії, у 1946 році нарешті отримала пропозицію роботи на пів ставки (до цього з 1931 по 1939 вона викладала в американському університеті безкоштовно – і гендерний аспект тут був присутній),

саме тоді вона й розробила оболонкову модель ядра, за яку отримала премію через 17 років. Тому, цілком можливо, що потенційні відкриття вже зроблені фізикинями не виключено, що в Україні.

Не менш важливе питання – це яку методику використовувати для створення коротких біографій дослідниць на сторінках підручників і, можливо, більш об'ємних для різного виду онлайн-посилань. У сучасному гендерному дискурсі отримав широке розповсюдження «Тест Фінкбайнер» – це тест на сексизм у журналістських текстах про науковиць, запропонований незалежною журналісткою Крісті Ашванден і названий на честь наукової журналістки Енн Фінкбайнер (*Ann Finkbeiner*). Щоб пройти тест, на думку авторки, у статті про науковицю не варто згадувати:

- Факт того, що вона є жінкою;
- Роботу її чоловіка;
- Її догляд за дитиною;
- Яка вона турботлива до своїх підлеглих;
- Як вона була вражена конкуренцією в своїй сфері;
- Що вона є зразком для наслідування іншим жінкам;
- Що вона – «перша жінка, яка...»;

Дана методика є спірною, на нашу думку слід лише частково її використовувати, бо вона не відповідає принципу історизму та об'єктивності, причому для галузі фізики – це особливо актуально. І факт не визнання права на вищу жіночу освіту неможна опускати, навпаки слід акцентувати увагу на тому, з якого року з'явилась можливість вступати на спеціальності пов'язані з фізикою, з якого року дозволили займати навіть нижчі посади в закладах вищої освіти, з якого року дозволили вступати до аспірантури або в якійсь інший спосіб офіційно займатися даною наукою і захищати науковий проект, з якого року почали надавати почесні звання професорів, академіків та ін. На нашу думку, не згадувати, що вона – «перша жінка, яка...» – це все одно, як не згадувати, що Юрій Гагарін був першим космонавтом, зрештою, він же був льотчиком і тут так само полетів – тільки от тоді не було б сигналу для майбутніх поколінь, що це

можливо, і через два-три покоління не з'явилося би декілька приватних компаній, які впритул підійшли до реалізації космічного туризму.

На українських землях жінки отримали право на вищу освіту з «нежіночих» спеціальностей ще до революції 1917 року, за часів УСРР цілеспрямовано реалізовувалось гендерне квотування під час вступу. Втім до сьогодні вистачає й сексистських жартів (що фізикиня як морська свинка: і не жінка, і не фізик), і загальних патріархальних настроїв.

Тому час унормувувати професію фізикині на сторінках шкільних підручників і методика викладання історії у школі в купі з гендерними дослідженнями здатні змінити сучасний стан речей. І невдовзі таки з'являться об'єктивні причини для здійснення гендерно-врівноваженого патріотичного виховання завдяки історії на будь-якому уроці.

Джерела та література

1. Наказ Міністерства економіки від 18.08.2020 № 1574 «Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010 <https://www.me.gov.ua/Documents/>
2. Фізикиня, дзвонарка, кранова машиністка: як жінки розвінчують міф про «чоловічі професії» <https://povaha.org.ua/ryatuvalnytsya-dzvonarka-kranova-mashynistka-yak-zhinky-rozvinchuyut-mif-pro-cholovichi-profesiji/> 1 жовтня 2020
3. Головка М.В. Використання матеріалів з історії вітчизняної науки при вивченні фізики та астрономії // Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. К.: ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1998. – 93 с.;
4. Головка, М. В. Історія вітчизняної фізики та астрономії в курсі фізики середньої загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Головка Микола Васильович ; [наук. кер. З. Ю. Філер] ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2000. – 19 с.
5. Вороніна М.С., Козир Ю.Г. Проблеми використання матеріалів з історії при вивченні математики і фізики в школі (гендерний аспект) // Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільних дисциплін»/ [упоряд. Г.Г.Яковенко]. – Х., 2019. – 84 с. С. 18-21.
6. Вороніна М.С. Професійна освіта як ознака гендерної стратифікації жінок у промисловості Харківської губернії (в др. пол. XIX – на поч. XX ст.)// Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія». – Вип. 9. – Харків, 2002. – С. 33-38; Вороніна М.С. Освіта як ознака гендерної стратифікації жінок в УСРР в 1920-1930-ті роки//Дриновски сборник. Т. XI. – Софія-Харков: Изателство на БАН «Проф. Марин Дринов», 2018. – С.363-370.
7. Фізика: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл./ [В.Г.Бар'яхтар, С.О.Довгий, Ф.Я.Божинова, О.О.Кірюхіна]; за ред. В.Г.Бар'яхтара, С.О.Довгого. Харків: Вид-во «Ранок», 2016 – 240 с.
8. Фізика: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл./ [В.Г.Бар'яхтар, С.О.Довгий, Ф.Я.Божинова, О.О.Кірюхіна]; за ред. В.Г.Бар'яхтара, С.О.Довгого. Харків: Вид-во «Ранок», 2017. – 272 с.
9. Фізика (рівень стандарту, за навчальною програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В.М.): підруч. Для 10 кл. закл. Загал. Серед. Освіти/ [В.Г.Бар'яхтар, С.О.Довгий, Ф.Я.Божинова, О.О.Кірюхіна]; за ред. В.Г.Бар'яхтара, С.О.Довгого. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 272 с.
10. Фізика. 11 клас. Академічний рівень. Профільний рівень: підручник для загальноосвіт. навч. закл./ В.Г.Бар'яхтар, Ф.Я.Божинова, М.М. Кірюхін, О.О.Кірюхіна. 3-тє вид. Харків: Вид-во «Ранок», 2013. – 320 с.
11. Араго Ф. Биографии знаменитых астрономов, физиков и геометров. Том I-III. Ижевск: НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2000. – 496 стр. ; Гиндикин С. Г. Рассказы о физиках и математиках, 4-е изд., исправленное. М.: МЦНМО, 2006. – 464 с.
12. Нобелівський комітет з фізики. Nobelprize.org. <https://www.nobelprize.org/prizes/about/the-nobel-committee-for-physics/>

З М І С Т

Аркушина Ю. В. Розвиток правової свідомості та правової культури особистості як мета правової освіти населення України	3
Безноско О.В. Формування загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів на основі аксіологічного підходу	8
Буланов Ю.І. Використання тестів при вивченні основних положень інтегрованого курсу «Громадянська освіта»	11
Буланова Т.Ю. Історичний диктант- як ефективний спосіб перевірки домашнього завдання	14
Васількова М.В. Вучэбна-метадычнае забеспячэнне адукацыйнага працэсу ў сістэме філалагічнай падрыхтоўкі студэнтаў факультэта ў рамках дзейнасці філіяла кафедры германскай філалогіі ВДУ імя П. М. Машэрава (Рэспубліка Беларусь)	18
Вороніна М. С., Козир Ю. Г. Історичне місце жінки у шкільних підручниках з фізики	21
Гончарова О.С. Особливості навчання історії України іноземних студентів	24
Горпинко О. С. Шкільний урок у дистанційному форматі	27
Дулаў А. М., Юрчак Д. В. З досведу рэалізацыі сацыяльнага асветніцкага праекта «Віцебск: гісторыя рэальная і папулярная»	31
Каратай Н.В. Інтегрований урок«Розгортання гайдамацького руху в Правобережній Україні в XVIII столітті(на основі історичних матеріалів, творів живопису та поеми Т. Т. Шевченка» Гайдамаки»	34
Китиченко С.О., Китиченко Т.С. Специфіка організації роботи учнів з історичними джерелами на уроках історії (на прикладі тематичного спецкурсу підвищення кваліфікації вчителів історії)	39
Крупіна О.В. Сучасні та традиційні технології викладання на уроках історії, як комплекс засобів сприйняття інформації здобувачів освіти	43
Мартынкевіч С. В. Педагогічна практика як складник професійної підготовки студента-філолога	47
Матей Ю.Ф. Ігрове та рольове моделювання на уроках історії	50
Микитюк С.О. Формування громадянської компетентності майбутнього вчителя	56
Мірошніченко С. В. Інтелектуальна провокація як спосіб активізації інтересу до історії	59
Місостов Т. Ю. Пропедевтична педагогічна практика як початковий етап практичної підготовки майбутнього вчителя історії (з досвіду історичного факультету ХНПУ імені Г.С. Сковороди)	63
Олійник О.М. Виховання молоді у процесі навчання правознавства у школі	66

Півавар М.В. Гісторыка-кразнаўчая практыка ў ВДУ імя П.М. Машэрава	72
Притула О. О. Внутрішньокурсові та міжпредметні зв'язки: поняття та значення у навчанні правознавства	76
Рябовол Л. Т. Висвітлення історичного процесу в шкільних курсах історії: формаційний та / або цивілізаційний підхід	80
Рябовол Л. Т., Човник А. В. Система законодавства про інклюзивне навчання у закладах загальної середньої освіти.....	87
Скирда І. М., Воропасва В. В. Методика роботи з історичними джерелами на уроках (заняттях) історії: з досвіду практикуючого учителя (викладача)	92
Сімонова А. А. Розвиток учнівської творчості на уроках історії засобами образотворчого мистецтва	101
Сопельняк А.С. Використання біографічного методу в історичній науці на прикладі постаті Я.Р. Дашкевича.....	105
Сопьянник О.О. Історія боротьби ІРА за незалежність, як приклад для учнів, як потрібно відстоювати незалежність своєї країни.....	109
Чаркіна Т. І. Формування критичного мислення у процесі медіаосвіти	112
Шарій І. В. Рольова гра як технологія навчання правознавства: місце і роль у формуванні громадянських та соціальних компетентностей	117
Штефанець М. В. Проблемне навчання на уроках правознавства	121
Цурканенко С. С. Вивчення теми Вестфальська система міжнародних відносин та її вплив на сучасність.....	125
Яковенко Г. Г. Прийоми формування ключових компетентностей при реалізації між предметних зв'язків (при вивченні суспільствознавчих курсів	130

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ, ПРАВознавства
ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН**

Випуск 12

Відповідальний за випуск

Г. Г. Яковенко